

Az új tartományok eltérő helyzete

A régi NDK-beli városok (Drezda, Lipcse, Cottbus, Potsdam, Rostock stb.) egyetemi könyvtárainak állománygyarapítási helyzete alapjaiban eltér a többiekétől. Szemben a régi tartományok egyetemi könyvtáraival – ahol a 90-es évek első felében a folyamatos állománygyarapítási keretek terén csak évi 3–4%-os szerény növekedés történt – az új tartományokban az egyetemi könyvtárak állománygyarapítási kerete ezekben az években is erőteljesen nőtt. Összességében 1991–1995 között 31,8%-os emelkedés történt. Különösen fontos, hogy ezen belül meghatározó volt a szabályozott költségvetés minden mást megelőző növekedési aránya (1992: 17,2%, 1993: 28,4%, 1994: 13,2%, 1995: 14,8%). Öt év alatt a szabályozott költségvetés 95,5%-os növekedést ért el. Ugyanakkor a kiegészítő juttatások is növekedtek, de ennél jóval kisebb mértékben. A folyamatos költségvetés és a kiegészítő juttatások együttes növekedése eredményezte 1991–1995 között a 31,8%-os növekedést.

A 90-es évek közepén azonban az új tartományokban is megtorpant a gyarapítási keretek állandó bővülése. 1995-ben a visszalépés első jele a Német Kutatási Társulat hozzájárulásának jelentős csökkenése volt, amit azonban akkor még kiegyensúlyozott a folyamatos költségvetés növekedése. Mindez együtt 1995-ben még 5,4%-os fejlődést eredményezett. 1996-ban a költségvetési keretek azonban már 4,4%-os visszaesésre mutatnak.

Ha közelebbről vizsgáljuk a gyarapítás egyes részletkérdéseit, szintén eltérő képpel találkozunk az új és a régi tartományokban. Az új tartományok

egyetemi könyvtárai mind ez ideig nem kényszerültek folyóiratok tömeges lemondására, ellenkezőleg, a vásárolt folyóiratok száma még 1995-ben is 4,1%-kal emelkedett. (Igaz, hogy az emelkedés 1994-ben még 7% volt, 1993-ban pedig 20%.) Ugyanakkor a régi könyvtáraknál jóval nagyobb összegeket fordítanak a hiányok pótlására is: 1995-ben átlagosan 1,29 millió DEM-et. Az összegnek kb. 40%-át fordítják a folyóiratok, 60%-át a monográfiák beszerzésére. A tankönyvek gyarapítására is nagyobb összeget tudnak áldozni (tanulónként 16,48 DEM-et), mint a régi tartományok könyvtárai. Erőteljes ütemű a nem könyv jellegű dokumentumok beszerzése is. Mikroformátumú dokumentumokra átlagosan 101 ezer DEM-et fordítottak (a beszerzési keret 1,8%-át), CD-ROM-beszerzésre pedig 145 ezer DEM-et (2,5%).

A jelek azonban arra mutatnak, hogy 1996 fordulatot jelent az új tartományok helyzetében is. A szabályozott költségvetési keret – amely az előző öt évben meghatározta és kétszeresére emelte az állománygyarapítás lehetőségét – most először süllyed, 4,4%-kal. E könyvtáraknak is szembe kell nézniük a folyóiratok lemondásának, a monográfiabeszerzés szűkítésének, a hiánypótlás visszafogásának kényszerével.

/GRIEBEL, R.–TSCHARNTKE, U.: *Etatsituation der wissenschaftlichen Bibliotheken in den alten und neuen Bundesländern 1996.* = *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*, 43. köt. 6. sz. 1996. p. 525–577./

(Katsányi Sándor)

INSIDE – a British Library integrált dokumentumkereső, -rendelő és -küldő szolgáltatása

Bevezetés

A British Library Dokumentumellátó Központja (*Document Supply Centre = DSC*) több mint 30 éve létesült Boston Spában. Az akkori kormányzat felismerve annak szükségességét, hogy a világon megjelenő tudományos anyagok gyűjtését és terjesztését centralizáltan célszerű végezni, olyan nagy területet bocsátott rendelkezésre, hogy ne legyen fizikai korlátja az állomány fejlesztésének.

Ma a DSC világméretben is vezető szerepet játszik a kutatási tevékenység ellátásában, és egyúttal a British Library egyik legnagyobb szervezeti egysége. Több mint 19 ezer intézményi felhasználója van, ami kb. egymillió kutatót jelent.

Néhány szó az állományról és a szolgáltatásokról. Egy dokumentum beszerzésének fő kritériuma, hogy előreláthatólag szükséges legyen a felsőoktatás, a kutatás, az üzleti élet vagy az ipar számára. A folyóiratokat tárgykörtől és nyelvtől függetlenül gyűjtik. Beszerzik a világon bárhol angol nyelven megjelent könyveket, míg az idegen nyelvű könyvek között válogatnak. További dokumentumtípusok: brit hivatalos kiadványok, az Európai Közösség anyagai, a nem zárt kutatási jelentések, doktori tézisek, konferenciaanyagok, keleti anyagok, angol nyelvű fordítások és zenei anyagok (partitúrák). Az 1. táblázat a teljes állományt és az éves gyarapodást mutatja.

1. táblázat
A British Library DSC állománya

Dokumentumtípus	Az állomány nagysága	Éves gyarapodás
Folyóiratok	247 000	47 000
Könyvek (monográfiák)	2 998 000	41 852
Kutatási jelentések mikrohordozón	3 850 000	110 000
Egyéb kutatási jelentések	500 000	25 000
Doktori tézisek (USA)	451 000	6 000
Doktori tézisek (UK)	112 000	6 000
Konferenciaanyagok	335 000	16 000
Fordítások	557 000	9 000
Helyi hivatalos anyagok	28 000	több mint 1 000
Zenei anyagok	129 000	3 500
Cirill betűs tudományos és műszaki könyvek	220 000	több mint 1 000
Mikrofilmtekercs	1 700 mérföld felett	
Mikrofilmlap	300 000	

A DSC-be a világ minden tájáról évente mintegy 4 millió igény érkezik, ebből 3 millió az Egyesült Királyságból, a többi külföldről. A felhasználók között a legnagyobb egyetemektől a legkisebb vállalkozásig mindenki megtalálható.

A technológiai fejlődés korában nagy jelentősége van annak, hogy ehhez az egyedülálló, hatalmas gyűjteményhez mindenki hozzáférhessen a saját számítógépéről. Ugyanakkor a technikai megvalósítás sok körülményt igényel. Elvként a British Library a lépésenkénti fejlesztést választotta. Elsőként az INSIDE-ot fejlesztették ki, amely egyidejűleg egy koncepciót és egy terméket is jelöl. A koncepció lényege, hogy lehetővé váljék a British Library állományának távoli online elérése, a termék pedig egy sajátos szolgáltatás, amelynek keretében ez megvalósul. Az INSIDE szolgáltatás célja, hogy összekapcsolja a British Library állományában végzett keresést a rendelési lehetőséggel és a kézhezkapás módjával. A keresés a világon bárhol lévő számítógépről végezhető.

Az adatbázis

Első lépésként a DSC 20 ezer legkeresettebb folyóiratát elemezték, adatbázisba vitték, és cikk mélységig katalogizálták. Bevitték még 16 ezer – évenként tartott – konferencia anyagát. Az adatbázis folyamatosan bővül, a számítások szerint a könyvtárba érkezés után átlag 72 órával a folyóirat már teljesen indexelve, online elérhetővé válik. Havonta mintegy 200 ezer cikk és konferencia-előadás bevitelét tervezik.

Az adatbázis mind tematikájában, mind a feldolgozott kiadványok származása tekintetében átfogó jellegű. Egyetlen sajátossága, hogy a do-

kumentum adatbázisba kerülését a felhasználói igények határozzák meg. A már feldolgozásra kijelölt címek folyamatos bevitelle mellett a további bővítéshez kikérik a kutatók véleményét pl. a gyógyszeripar területén, másrészt figyelemmel kísérik az általános érdeklődést.

Keresési eszközök

Az adatbázis kereséséhez három különböző módszert fejlesztenek: a CD-ROM-termékek már léteznek, tesztelés alatt van az online Windows interfész és a World Wide Weben keresztüli elérés.

1996 áprilisában két új CD-ROM-termék jelent meg: *Inside Science Plus* és *Inside Social Sciences and Humanities Plus* címmel. A CD-ROM-ok havonta jelennek meg, 20 ezer folyóiratnak az utolsó hat hónapban megjelent cikkeit tartalmazzák. A megrendelési és szállítási lehetőségek teljesen ki vannak dolgozva. További CD-ROM-kiadvány az *Inside Conferences*, amely évenként jelenik meg az utolsó év teljes anyagával. Ehhez jelenleg még nincs közvetlen rendelési lehetőség. A CD-ROM-ok fejlesztésekor számos olyan eszközt építettek be, amely a könyvtáros vagy az információs szakember számára lehetővé teszi a CD-ROM használatának szabályozását. Ilyen például, hogy meg lehet jelölni egy folyóirat meglétét az intézmény saját állományában. Hasonló lehetőség annak a megjelölése, hogy az adott cikket a könyvtár már beszerezte a DSC-től.

Az online Windows és a WWW használatára irányuló tesztek 1996 őszén folytak nagy nemzeti és nemzetközi intézmények részvételével. A szolgáltatás indítását 1996 végére–1997 januárjára tervezték. Az *Inside online* a fent ismertetett adatbázisra épül. A Dataware Technologies szakembereinek közreműködésével fejlesztett rendszer a keresés, rendelés és küldés különböző szakaszain viszi át a felhasználót. Itt is lehetőség van a saját állomány keresésére a felesleges rendelések elkerülése érdekében.

Az INSIDE elérhető a WWW-n keresztül is.

A rendeléshez szükséges eszközök

A British Library felismerte, hogy a siker feltétele a keresett dokumentum kedvező áron és időben történő szolgáltatása. Ezért a DSC-be érkező valamennyi dokumentum az első hat hónapban a könyvtárban lesz, és csak másolatkészítésre lehet igénybe venni. Így a kért dokumentum mindig rendelkezésre áll, és a kérés azonnal teljesíthető. Ezen túlmenően egy külön csoportot létesítenek a kérések azonnali teljesítésére. Itt különböző lehetőségek vannak a két órán belüli faxon való küldéstől kezdve az aznapi postázásig, vagy futár igény-

bevételeig. Tárgyalások folynak a nagyobb kiadókkal a folyóiratcikkek elektronikus úton történő küldéséről is.

A szolgáltatást a szerzői jogdíjak figyelembevételével tervezték. Mielőtt a felhasználó döntene a megrendelésről, a képernyőn az összes költséget láthatja. A felhasználó saját számlát is nyithat, amelyről kéréseit fizeti – teljes diszkréció mellett.

A jövő

Az INSIDE további fejlesztése egyrészt az adatbázis bővítésére irányul, hogy a British Library

állományából annyi dokumentum váljék elérhetővé, amennyi csak lehetséges. A másik irány, hogy szűk szakterületek, kutatási témák számára információs szakemberek álljanak rendelkezésre. A dokumentumok elektronikus úton történő továbbítására is tettek lépéseket.

ROMAN, R.: INSIDE – an integrated searching, ordering and delivery service from the British Library. = Information Services and Use, 16. köt. 3–4. sz. 1996. p. 179–183./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Az Edinburgh Engineering Virtual Library – műszaki információk az Interneten

1993-ban jelent meg az Egyesült Királyságban a sokszor idézett *Follet*-jelentés, amely azt vizsgálta, hogyan birkózhatnak meg a felsőoktatási könyvtárak a növekvő hallgatói létszámmal, a felsőoktatási (oktatási és kutatási) információk robanásával. Ezt követően hozták létre az Electronic Libraries Programme-ot (eLib), amely három év alatt 15 millió fontot fordított több mint 60 projektre (ezek tárgya az elektronikus dokumentumszolgáltatás, az elektronikus folyóiratok kiadása, a digitalizálás, a kérésre történő publikálás, a továbbképzés és témafigyelés, a különböző szakterületek hálózati forrásaihoz való hozzáférés). Az utóbbi típusú eLib projekteket angol elnevezésük – access to network resources – alapján ANR projekteknak nevezik.

A hét ANR projekt egyike az *Edinburgh Engineering Virtual Library* (EEVL = edinburghi virtuális műszaki könyvtár), amely az edinburghi Heriot-Watt University és hat másik egyetem összefogásával zajlik.

Miért van szükség az EEVL-re?

Az Internet a statisztikák szerint megdöbbentő ütemben fejlődik. A használóknak nincs idejük, hogy a hálózati források labirintusában keresgéljenek, vagy akárcsak követni próbálják az új információforrások megjelenését. Az Internet jelenleg egy kaotikus információs bazárba hasonlít, amely nehezen használható, időigényes a keresgélés benne, heterogén minőségű (ellenőrizetlen, szervezetlen) forrásokat tartalmaz. A kereső és indexelő szolgáltatások legtöbbje nem az Egyesült Királyságból származik, ezért lassú, emellett nem is tárja fel kielégítően az Egyesült Királyság forrásait. A tárgy szerinti hozzáférés különösen problematikus: a helyileg összeállítható jegyzékek nem naprakészek, a keresőautomaták az egyedi indexelés miatt túl sok keresési zajt eredményeznek.

Az EEVL nem kíván a meglévő szolgáltatások helyébe lépni, hanem ki szeretné azokat egészíteni. Az Egyesült Királyság műszaki felsőoktatási szakemberei számára a források legjavának (core resources) leírásai alapján egy hálózati virtuális gyűjteményt szándékozik kialakítani.

A projekt célja és menetrendje

Az oktatók, kutatók és hallgatók számára az EEVL-ben kikeresik, minőségileg megszűrik, katalogizálják, osztályozzák és indexelik a hálózati forrásokat, és a World Wide Weben ingyenesen hozzáférhető adatbázisban tárják fel őket. Az eredmény a források értéknövelt leírásait tartalmazó, szervezett adatbázis lesz, amelynek egyes rekordjairól az érdeklődők el is tudják dönteni, érdemes-e kapcsolódni az ismertetett forrásokhoz. A keresőautomaták ezzel szemben csak címinformációt adnak, vagy automatikusan generált, kódolt részleteket, és egyenként kapcsolatba kell lépni a források webhelyeivel.

Az EEVL projekt 1995 augusztusában indult. Két évig az eLib program finanszírozza. Első szakaszában az infrastruktúrát hozzák létre, hogy a WWW-n keresztül beviessék az adatbázisba a kiemelt források leírásait. Az adatbázis kísérleti kipróbálása most folyik hat egyetemi könyvtárban.

A források kiválasztása

Az EEVL munkatársai és részt vevő könyvtárak szakinformatikusai a következő kritériumokat alkalmazzák: információtartalom, eredet, hitelesség, használhatóság, tartósság, megbízható hozzáférés, speciális jellemzők az egész gyűjteményhez képest. Kiszűrik az elavult, a nem megfelelő, helyi vonatkozású, el nem érhető tételeket. Röviden leírják a kiválasztott forrásokat, a forrás típusa szerinti hívójellel, továbbá osztályozási jelzettel és